

Najczęściej używane paremie i sentencje prawa rzymskiego

Reguły moralne i prawne wraz z tłumaczeniem

Prawo rzymskie pozostawiło wiele uniwersalnych zasad, które do dziś stanowią fundament współczesnych systemów prawnych oraz etyki zawodowej prawników. Poniżej przedstawiono najważniejsze paremie wraz z tłumaczeniem i krótkim wyjaśnieniem.

Paremia łacińska	Tłumaczenie
Ignorantia iuris nocet	Nieznajomość prawa szkodzi.
Dura lex, sed lex	Twarde prawo, ale prawo.
Lex retro non agit	Prawo nie działa wstecz.
Pacta sunt servanda	Umów należy dotrzymywać.
Audiat et altera pars	Należy wysłuchać także drugiej strony.
Nemo iudex in causa sua	Nikt nie może być sędzią we własnej sprawie.
In dubio pro reo	W razie wątpliwości na korzyść oskarżonego.
Nullum crimen sine lege	Nie ma przestępstwa bez ustawy.
Nulla poena sine lege	Nie ma kary bez ustawy.
Volenti non fit iniuria	Chcącemu nie dzieje się krzywda.
Prior tempore potior iure	Kto pierwszy w czasie, ten lepszy w prawie.
Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet	Nikt nie może przenieść na drugiego więcej praw, niż sam posiada.
Res iudicata pro veritate habetur	Rzecz osądzona uchodzi za prawdę.
Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat	Ciężar dowodu spoczywa na tym, kto twierdzi, a nie na tym, kto zaprzecza.
Ubi societas, ibi ius	Gdzie społeczeństwo, tam prawo.
Summum ius summa iniuria	Najwyższe prawo może stać się najwyższą niesprawiedliwością.
Fiat iustitia, pereat mundus	Niech stanie się sprawiedliwość, choćby świat miał zginąć.
Ius est ars boni et aequi	Prawo jest sztuką stosowania dobra i słuszności.
Salus rei publicae suprema lex esto	Dobro państwa niech będzie najwyższym prawem.
Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus	Gdzie ustawa nie rozróżnia, tam i my nie powinniśmy rozróżniać.
Qui tacet consentire videtur	Kto milczy, zdaje się wyrażać zgodę.
Clara non sunt interpretanda	Tego, co jasne, nie należy interpretować.
Exceptiones non sunt extendendae	Wyjątków nie należy rozszerzać.
Impossibilia nulla obligatio est	Nikt nie jest zobowiązany do rzeczy niemożliwych.
Nemo tenetur se ipsum accusare	Nikt nie ma obowiązku oskarżać samego siebie.
Nemo bis in idem	Nikt nie powinien być sądzony dwa razy za to samo.
Iura novit curia	Sąd zna prawo.
Actor sequitur forum rei	Powód powinien pozwać przed sąd właściwy dla pozwanego.
Accessorium sequitur principale	To, co uboczne, podąża za głównym.
Culpa lata dolo aequiparatur	Rażące niedbalstwo jest równoznaczne z winą umyślną.

Najważniejsze rzymskie zasady moralne

Honeste vivere

Życ uczciwie.

Alterum non laedere

Drugiemu nie szkodzić.

Suum cuique tribuere

Każdemu oddać to, co mu się należy.

Te trzy zasady sformułowane przez rzymskiego jurystę Domitius Ulpianus (Ulpiana) stanowią klasyczny fundament prawa i etyki.

Sentencje szczególnie często cytowane w szkołach, sądach i na olimpiadach prawniczych

1. **Ignorantia iuris nocet** – Nieznajomość prawa szkodzi.
2. **Dura lex, sed lex** – Twarde prawo, ale prawo.
3. **Pacta sunt servanda** – Umów należy dotrzymywać.
4. **Audiat et altera pars** – Wysłuchaj także drugiej strony.
5. **Nemo iudex in causa sua** – Nikt nie może być sędzią we własnej sprawie.
6. **In dubio pro reo** – Wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.
7. **Lex retro non agit** – Prawo nie działa wstecz.
8. **Ius est ars boni et aequi** – Prawo jest sztuką dobra i słuszności.
9. **Summum ius summa iniuria** – Skrajne stosowanie prawa może prowadzić do niesprawiedliwości.
10. **Suum cuique tribuere** – Każdemu oddać to, co mu się należy.

Te paremie są najczęściej wykorzystywane podczas nauczania prawa, konkursów i olimpiad prawniczych, a także w uzasadnieniach wyroków sądowych.

Rozszerzony zbiór paremii i sentencji prawa rzymskiego

Paremie prawa rzymskiego stanowią ponadczasowy zbiór zasad prawnych, etycznych i życiowych. Wiele z nich jest nadal przywoływanych przez sądy, prawników oraz naukowców. Poniżej przedstawiono obszerniejszy zestaw najważniejszych sentencji wraz z tłumaczeniem.

I. Podstawowe zasady prawa i sprawiedliwości

Ius est ars boni et aequi

Prawo jest sztuką stosowania dobra i słuszności.

Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere

Życ uczciwie, drugiemu nie szkodzić, każdemu oddać to, co mu się należy.

Fiat iustitia, pereat mundus

Niech stanie się sprawiedliwość, choćby świat miał zginąć.

Summum ius, summa iniuria

Najwyższe prawo może stać się najwyższą niesprawiedliwością.

Ubi societas, ibi ius

Gdzie społeczeństwo, tam prawo.

Salus rei publicae suprema lex esto

Dobro państwa niech będzie najwyższym prawem.

Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi

Sprawiedliwość jest stałą i niezmienną wolą oddawania każdemu tego, co mu się należy.

II. Zasady dotyczące stosowania prawa**Dura lex, sed lex**

Twarde prawo, ale prawo.

Lex retro non agit

Prawo nie działa wstecz.

Clara non sunt interpretanda

Tego, co jasne, nie należy interpretować.

Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus

Gdzie ustawa nie rozróżnia, tam i my nie powinniśmy rozróżniać.

Exceptiones non sunt extendendae

Wyjątków nie należy rozszerzać.

Lex specialis derogat legi generali

Ustawa szczególna uchyla ustawę ogólną.

Lex posterior derogat legi priori

Ustawa późniejsza uchyla ustawę wcześniejszą.

Lex superior derogat legi inferiori

Akt wyższego rzędu uchyla akt niższego rzędu.

Interpretatio cessat in claris

Wykładnia ustaje tam, gdzie przepis jest jasny.

In dubio mitius

W razie wątpliwości należy stosować wykładnię łagodniejszą.

III. Zasady procesu sądowego**Audiat et altera pars**

Należy wysłuchać również drugiej strony.

Nemo iudex in causa sua

Nikt nie może być sędzią we własnej sprawie.

Iura novit curia

Sąd zna prawo.

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat

Ciężar dowodu spoczywa na tym, kto twierdzi, a nie na tym, kto zaprzecza.

Quod non est in actis, non est in mundo

Czego nie ma w aktach, tego nie ma na świecie.

Res iudicata pro veritate habetur

Rzecz osądzona uchodzi za prawdę.

Nemo tenetur se ipsum accusare

Nikt nie ma obowiązku oskarżać samego siebie.

Ne bis in idem

Nie dwa razy w tej samej sprawie.

In dubio pro reo

W razie wątpliwości na korzyść oskarżonego.

Actori incumbit probatio

Na powódzie spoczywa ciężar dowodu.

Audi et alteram partem

Wysłuchaj także drugiej strony.

IV. Zobowiązania i umowy**Pacta sunt servanda**

Umów należy dotrzymywać.

Rebus sic stantibus

Skoro okoliczności pozostają takie same.

Volenti non fit iniuria

Chcącemu nie dzieje się krzywda.

Impossibillum nulla obligatio est

Nie istnieje obowiązek świadczenia rzeczy niemożliwej.

Consensus facit legem

Zgoda stron tworzy prawo.

Qui sentit commodum, sentire debet et onus

Kto odnosi korzyść, powinien ponosić także ciężary.

Pacta dant legem contractui

Umowy nadają treść kontraktowi.

Do ut des

Daję, abysyś dał.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas
Choć brak sił, należy pochwalić dobrą wolę.

V. Własność i prawa rzeczowe

Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet
Nikt nie może przenieść na drugiego więcej praw, niż sam posiada.

Superficies solo cedit
To, co znajduje się na gruncie, przypada właścicielowi gruntu.

Prior tempore potior iure
Kto pierwszy w czasie, ten lepszy w prawie.

Accessorium sequitur principale
To, co uboczne, podąża za głównym.

Res nullius cedit primo occupanti
Rzecz niczyja przypada temu, kto pierwszy ją objął w posiadanie.

Beati possidentes
Szczęśliwi posiadacze.

Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest
Nikt nie może sam zmienić podstawy swego posiadania.

VI. Prawo karne

Nullum crimen sine lege
Nie ma przestępstwa bez ustawy.

Nulla poena sine lege
Nie ma kary bez ustawy.

Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia
Nie ma przestępstwa ani kary bez wcześniejszej ustawy.

In dubio pro reo
W razie wątpliwości na korzyść oskarżonego.

Actus non facit reum nisi mens sit rea
Czyn nie czyni winnym, jeśli nie ma winy umyślnej.

Cogitationis poenam nemo patitur
Nikt nie ponosi kary za same myśli.

Nulla poena sine culpa
Nie ma kary bez winy.

Favor libertatis
Należy sprzyjać wolności.

VII. Zasady moralne i życiowe

Verba volant, scripta manent

Słowa ulatują, pisma pozostają.

Tempus fugit

Czas ucieka.

Carpe diem

Chwytaj dzień.

Festina lente

Spiesz się powoli.

Errare humanum est

Błądzić jest rzeczą ludzką.

Non scholae sed vitae discimus

Nie dla szkoły, lecz dla życia się uczymy.

Scientia potentia est

Wiedza to potęga.

Mens sana in corpore sano

W zdrowym ciele zdrowy duch.

Amicus certus in re incerta cernitur

Prawdziwego przyjaciela poznaje się w biedzie.

Labor omnia vincit

Praca wszystko zwycięża.

VIII. Paremie szczególnie cenione przez prawników

Fiat iustitia ruat caelum

Niech stanie się sprawiedliwość, choćby niebo miało runąć.

Dura lex, sed lex

Pacta sunt servanda

Ignorantia iuris nocet

Nieznajomość prawa szkodzi.

Audiatur et altera pars

Nemo iudex in causa sua

Iura novit curia

Lex retro non agit

Nullum crimen sine lege

Suum cuique tribuere

Ubi societas, ibi ius

Summum ius, summa iniuria

Te sentencje są szczególnie przydatne podczas przygotowań do Olimpiady Wiedzy o Prawie, konkursów prawniczych, zajęć z wiedzy o społeczeństwie oraz wystąpień okolicznościowych związanych z edukacją prawną.

Na zakończenie podaję jeszcze kilkanaście mniej znanych, ale bardzo cenionych przez prawników i romanistów paremii, które często pojawiają się na olimpiadach prawniczych, egzaminach oraz w publikacjach naukowych:

Paremie dotyczące prawa i sprawiedliwości

Fiat iustitia, ruat caelum

Niech stanie się sprawiedliwość, choćby niebo miało runąć.

Iustitia fundamentum regnorum

Sprawiedliwość jest fundamentem państw.

Legum servi sumus ut liberi esse possimus

Jesteśmy sługami prawa, abyśmy mogli być wolni.

Non omne quod licet honestum est

Nie wszystko, co dozwolone, jest uczciwe.

Aequitas sequitur legem

Słuszność podąża za prawem.

Paremie dotyczące odpowiedzialności

Casus a nullo praestantur

Za przypadek nikt nie odpowiada.

Culpa caret qui scit sed prohibere non potest

Nie ponosi winy ten, kto wie o zdarzeniu, lecz nie może mu zapobiec.

Dolus semper praestatur

Za podstęp odpowiada się zawsze.

Fraus omnia corrumpit

Oszustwo wszystko niweczy.

Qui tacet consentire videtur

Kto milczy, zdaje się wyrażać zgodę.

Paremie dotyczące dowodów

Probatio vincit praesumptionem

Dowód obala domniemanie.

Testis unus, testis nullus

Jeden świadek to żaden świadek.

Confessio est regina probationum

Przyznanie się jest królową dowodów.

Paremie dotyczące własności**Res clamat domino**

Rzecz woła o swojego właściciela.

Ubi rem meam invenio, ibi vindico

Gdzie znajduję swoją rzecz, tam dochodzę jej wydania.

Mala fides superveniens nocet

Późniejsza zła wiara szkodzi.

Paremie dotyczące państwa i obywatela**Dura necessitas**

Twarda konieczność.

Silent leges inter arma

W czasie wojny prawa milczą.

Cedant arma togae

Niech oręż ustąpi przed prawem.

Salus populi suprema lex esto

Dobro ludu niech będzie najwyższym prawem.

Paremie dotyczące nauki i wychowania**Docendo discimus**

Ucząc innych, sami się uczymy.

Repetitio mater studiorum est

Powtarzanie jest matką nauki.

Per aspera ad astra

Przez trudy do gwiazd.

Nulla dies sine linea

Ani dnia bez nauki (dosłownie: bez kreski).

Sapere aude

Miej odwagę być mądrym.

Złota Dziesiątka Prawnika

1. *Ignorantia iuris nocet*
2. *Dura lex, sed lex*
3. *Pacta sunt servanda*
4. *Lex retro non agit*
5. *Audiat et altera pars*
6. *Nemo iudex in causa sua*

7. *Iura novit curia*
8. *In dubio pro reo*
9. *Nullum crimen sine lege*
10. *Suum cuique tribuere*

To właśnie te paremie najczęściej uważa się za kanon kultury prawnej wywodzącej się z prawa rzymskiego i są one szczególnie przydatne podczas przygotowań do olimpiad, konkursów oraz egzaminów prawniczych.

Powodzenia w popularyzowaniu wiedzy prawniczej wśród uczniów i uczestników Olimpiady Wiedzy o Prawie.